

3. Puuetega inimeste õiguste konventsioon

ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon (PIK) võeti vastu 2006. aastal ning see jõustus kaks aastat hiljem. Väga kiiresti peaaegu üleilmse tunnustuse saavutanud lepet (konventsiooniga oli 2021. aastaks ühinenud 182 riiki, ka Euroopa Liit kui juriidiline isik on konventsiooniga liitunud) võib pidada puude paradigma muutumise näiteks rahvusvahelises õiguses. Meditsiinilise käsituse asemel on leppes keskendutud puuetega inimeste inimõigustele.

Konventsiooni preambulis on mitmeid tähelepanuväärseid põhimõtteid, mis avavad konventsiooni laiema filosoofilise raamistikku. Näiteks viitab see teiste inimõiguste konventsioonidega sarnaselt puuetega inimeste õiguste lahutamatusse, mida puuetega inimeste kontekstis on eriti hõlbus mõista – juurdepääsuta ühistransport võib kaasa tuua puuetega inimeste madalama haridustaseme ja vaesuse.^{[1](#)} Preambuli punktis e on sedastatud, et *puue* on „arenev mõiste“, mis ei viita ainult viimaste aastakümnete suurtele muutustele puude käsitlustes, vaid ka sellele, et konventsiooni väljatöötamisel peeti pikki arutelusid *puude* mõiste defineerimise üle.^{[2](#)} Konventsioonis on *puude* mõiste sisu avatud nii leppe eesmärki sõnastades (artiklis 1) kui ka mõistete definitsioonide artiklis 2.

Preambul positsioneerib konventsiooni puude meditsiinilise ja sotsiaalse mudeli suhtes: inimese puudest saab leppe tähenduses puue sotsiaalses kontekstis. Konventsiooni preambulis on jõudnud ka viide puuetega inimeste kui elanikerühma sees leiduvale mitmekesisusele, millele viitavad ka mitmed konventsiooni artiklid. Näiteks artiklid 9 ja 33, mille järgi puuetega inimeste teel seisvaid takistusi tuvastades ja eemaldades tuleb kasutada erinevaid meetodeid. Ka erivajadustele kohandamise nõue (*reasonable accommodation*) eeldab muu hulgas tähelepanu pööramist puuetega inimeste mitmesugustele individuaalsetele vajadustele.

Puuetega inimeste õiguste doktriinis on oluline roll ka soo aspektil. Leppe väljatöötamisel viidati mitmeid kordi sellele, et puuetega naised ja tüdrukud

kogevad diskrimineerimist sagedamini kui mehed ja poisid.³ Nullindate alguses konventsiooni väljatöötamise ettevalmistuste käigus väljendatud sootundlikkuse nõue on jõudnud ka leppe teksti. Preambuli punktis s on tunnistatud, et puue ja sugu mõjutavad identiteeditunnustena ristudes inimese elu mitmel viisil. See ei piirdu üksnes diskrimineerimiskogemusega, mistõttu tuleb puuetega inimeste inimõiguste ja põhivabaduste edendamisel arvestada soo aspekti. Pärast konventsiooni vastuvõtmist on mitmed inimõigusorganid arendanud oma töös edasi puudega seonduvat soo aspekti. ÜRO Inimõiguste Nõukogu ja ÜRO piinamisvastane komitee on andnud soovitused, mis puudutavad puuetega naiste vastast vägivalda ja sundsteriliseerimist, ning on sellega kinnitanud, et need küsimused kuuluvad nende pädevusse.⁴

ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo 2012. aasta raporti kohaselt näitavad paljud uuringud, et puuetega naiste ja tüdrukute seas on kõrge vägivalda kogenute osakaal. Samas ei koguta andmeid puude ja soo lõikes süsteemselt, mis näitaks probleemi tegelikku ulatust.⁵

2016. aastal võttis ÜRO puuetega inimeste õiguste komitee vastu kolmanda üldkommentaari konventsiooni artikli 6 kohta, mis käsitleb puuetega naisi ja tüdrukuid.⁶ Üldkommentaari on tähelepanuväärne muu hulgas selgituse poolest, et osalisriigid peavad tagama puuetega naistele ajutiste (nt kvoodid vms) ja pikaajaliste erimeetmete (reformid või seadusemuudatused) abil nii võrdsed õigused kui ka kaotama olemasoleva ebavõrdse olukorra.⁷

- ¹Bantekas, I., Stein M. A., Anastasiou, D. (toim). The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, a commentary, 1. väljaanne, Oxford commentaries on international law. Oxford: Oxford University Press 2018.
- ²Bantekas, Stein ja Anastasiou.
- ³ Bantekas, Stein ja Anastasiou.
- ⁴ÜRO piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastane konventsioon, ÜRO piinamisvastane komitee. Concluding Observations on the Combined Fourth and Fifth Periodic Reports of Australia, UN Doc CAT/C/AUS/CO/4-5 (23. detsember 2014); ÜRO inimõiguste komitee, List of Issues prior to the Submission of the Sixth Periodic Report of Australia UN Doc CCPR/C/AUS/6 (15.10.-02.11.2012); UN Doc CCPR/C/AUS/Q/6 (09.11.2012).
- ⁵Thematic study on the issue of violence against women and girls and disability. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for

Human Rights. – <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G12/125/80/PDF/G1212580.pdf?OpenElement>.

- [6](#) ÜRO puuetega inimeste õiguste komitee üldkommentaar CRPD/C/GC/3 – <https://www.refworld.org/docid/57c977344.html>.
- [7](#) ÜRO puuetega inimeste õiguste komitee üldkommentaar CRPD/C/GC/, p 20.